

СПОРТ ЖАМОАСИДА АДОЛАТПАРВАРЛИК МЕЗОНЛАРИГА РИОЯ ҚИЛИШ ҚОНУНИЯТЛАРИ

Абдуллаев Наврўз Алишер ўғли,
Самарқанд давлат университети Каттакўрғон филиалли мустақил
тадқиқотчиси

Аннотация. Мазкур мақола спорт жамоасида адолатпарварлик мезонларига риоя қилиш қонуниятлари ҳамда спортчиларнинг психологик, маънавий, мафкуравий, иродавий, жисмоний, техник, тактик тайёргарлиги, муаммони аниқлаш муаммода фикрни жамлаш спорт жамоасида шахсга эмас, муаммога хужум қилиш, агрессив ҳолатлардан ўзини ҳимоя қилиш ҳақида баён этилган.

Калит сўзи: спорт жамоаси, адолатпарварлик мезонлари, психологик, маънавий, мафкуравий, иродавий, жисмоний, зўравонлик, низоларда айбдор шахс

ЗАКОНЫ СОБЛЮДЕНИЯ КРИТЕРИЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СПОРТИВНОЙ КОМАНДЕ

Абдуллаев Наврўз Алишер ўғли,
Каттакўрганский филиал Самаркандского государственного
университета. Научный сотрудник

Аннотация. В данной статье описаны закономерности соблюдения критериев справедливости в спортивной команде, а также психологическая, духовная, мировоззренческая, волевая, физическая, техническая, тактическая подготовка спортсменов, выявление проблемы, направленность на проблему, наступление на проблема, а не личность, и защита себя от агрессивных ситуаций в спортивной команде.

Ключевые слова: спортивная команда, критерии справедливости, психологическая, духовная, идеологическая, волевая, физическая, насилие, лицо, виновное в конфликте.

LAWS OF COMPLIANCE CRITERION OF JUSTICE IN A SPORTS TEAM

Abdullaev Navruz Alisher ugli,
Kattakurgan branch of Samarkand State University. Scientific researcher

Abstract. This article describes the patterns of compliance with the criteria of justice in a sports team, as well as the psychological, spiritual, ideological, volitional, physical, technical, tactical training of athletes, identifying a problem, focusing on a problem, attacking a problem, not a person, and protecting oneself from aggressive situations in a sports team.

Key words: sports team, justice criteria, psychological, spiritual, ideological, volitional, physical, violence, the person responsible for the conflict.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистонда юқори малакали спортчиларни тайёрлаш учун барча шарт-шароит ва имкониятлар яратилмоқда. Ёшлар ўртасида спортнинг барча турларига қизиқувчилар сони кун сайин ортиб бормоқда. Спорт кишиларни ҳар томонлама ривожлантириш, соғлиғини мустаҳкамлаш, меҳнат ва жанговар фаолиятга тайёрлашнинг восита ва омилларидан бири сифатида Ўзбекистоннинг буюк давлат бўлишида хизмат қилмоғи лозим. «Бизнинг заминимиз баҳодирлар ва ҳимоячиларимиз бўлган полвонлар ва ботирларга

азалдан бой ҳамда уларни меҳр билан парвариш қилиб келмоқда»[4]. Бу фикрда жуда катта мантиқ бор, албатта. Чунки Туркистон халқи азалдан чавандозлик, кураш, ов ва саёҳат билан мунта-зам шуғулланиб келишган. Бундай спорт мусобақалари ва ўйинлари «Алпомиш», «Кунтуғмиш», «Қирққиз», «Авазхон», «Равшан», «Манас» каби дostonларда анчагина батафсил тасвирланган.

Спортчи ёки жамоа аъзоларининг спорт мусобақаларида юқори натижаларга эришиши, биринчи навбатда, адолатпарварлик мезонига риоя қилиш ҳамда спортчиларнинг психологик, маънавий, мафкуравий, иродавий, жисмоний, техник, тактик тайёргарлигига боғлиқ. Спорт амалиётида мусобақаларга адолатпарварлик мезонларга риоя қилиш спортчиларнинг кўпинча ғалаба қозониши илмий исботланган. Демак, спорт мутахассислари ва мураббийлар спортчиларни мусобақага психологик жиҳатдан тайёрлашга, спорт жамоасида адолатпарварлик мезонларига риоя қилишга алоҳида эътибор беришлари мақсадга мувофиқдир. Спорт жамоасида адолатпарварлик мезонларига риоя қилмаслик низоларни келтириб чиқаради.

Кўпчилик ҳолларда спорт жамоасида низолар зўравонликнинг қўлланишига олиб келади. Бироқ, зўравонлик – одатдаги ҳаётий воқеа эмас. Низода зўравонликнинг қўлланилиши бу зиддиятнинг ниҳоят даражада эскалация ва агрессияга олиб келиниши натижаси ҳисобланади. Ҳар қандай низо вазиятнинг олдини олса бўлади. Афсуски, кўп ҳолларда спорт жамоасида низоларни тинч йўл билан ҳал этиш имконияти бой берилади.

Бундай аҳволдан қандай чиқиб кетиш керак?! Бу ҳолда «Адолатпарварлик мезонлари» бизга қўл келади ҳамда спорт жамоасида низони зўравонликсиз ва куч ишлатмасдан муваффақиятли ҳал этишга имкон яратади. «Адолатпарварлик мезонларини» қўллаш, ҳеч ким мағлуб эмаслигини, балки барча ғолиб бўлиб қолишини исботлайди. Спорт жамоасида низолар ечимида қўлланиладиган адолатпарварлик мезонлари, яъни қонуниятлари куйидагилардан иборат:

Муаммони аниқлаш - Муаммо – нима? Муаммонинг ички мазмунини англашга ҳаракат қилиш. Муаммо чегаларини белгилашда холис ҳамда виждонли бўлинг. Муаммони аввал ўзингиз аниқ идрок этиб олишга ҳаракат қилинг. Муаммони англаш жараёнида сабрли ва босиқ ҳаракат олиб боринг. Спорт жамоасида низо жараёндаги ҳақиқатни англашга сайи-ҳаракат қилиш жамоа учун аҳамиятли. Шахс ўз ҳиссиётларини ҳамда бошқаларнинг сўзлари, улар эмоцияларига ҳам диққат-эътиборли бўлиши лозим. Муаммони қандай қабул қилаётганлигингизни тўғри ва аниқ англаб олиш муҳим. Муаммони англашда фикрни умумлаштирувчи хусусиятлар ва белгиларни аниқлаб, белгилаб олиш керак. Спорт жамоасида оппонент билан ўз диққатни ва эътиборни айнан муаммога қаратишга келишиб олиш лозим. Энг муҳими – диққат ва энергияни ўзга шахсга қарши эмас, балки муаммога қаратиш муҳим.

Муаммода фикрни жамлаш - Муаммо – низо, яъни келишмовчиликнинг юзага келиши учун сабаб бўлган вазият, ҳодиса, воқеа ҳисобланади. Мана шу вазият, ҳодиса, воқеа ўз-ўзидан келиб чиқмайди. Унинг сабаблари мавжуд. Мусобақада низога тўқнаштирган нарса худди шу вазият, ҳодиса ва воқеадаги мақсадлар, манфаатлар тўқнашуви ҳисобланади. Муаммони юзага келтиришда роль ўйнаган шахслар мақсадларини бир-бирига солиштириш орқали, улардаги умумий ва қарама-қарши томонларни белгилаш, аммо спорт жамоада низо ечимида, қўллаш мумкин бўлмаган қоидалар мавжуд. Улар:

- зиддият баҳонасида оппонент билан умр бўйи бўлиб ўтган барча низоларни санаб чиқиш, уларни улар келиб чиққан пайтда эмас, айнан янгитдан вужудга келган зиддиятли вазиятга қўллаш, эсга олиш ва оппонентни аввалги айблари учун жазолашга интилиш – мумкин эмас! Шунингдек, “у сизни қачон беҳурмат қилган-у, қачон сизга бошқача кўз билан қараган”, яъни барча низолар тарихини дoston қилиш, ҳиссиётларга берилиб кетиш, бутун ҳаёт давомида оппонент

билан бўлиб ўтган барча низоларни қайта таҳлил қилишга уриниш – мумкин эмас! Низо жараёнида “Сен ҳар доим менга шундай муносабатда бўлгансан, бир йил аввал бу қилгансан, икки йил аввал бошқа нарса қилгансан...” қабалида низолар тарихига муккасидан кетиш, уларни доимий ёдда сақлашга уриниш, ҳар гал низо чиққанида уларни атайлаб эсга солиш - мутлақо мумкин эмас!.

Спорт жамоасида низодан чиқиб кетиш аввало инсоннинг ўзининг эмоционал-психологик ҳолатини покиза тутиш ва озода қилишдан бошланиши лозим. Агар ҳар бир шахс ўзининг низога бўлган муносабатини тарихий ҳодисалар ва зиддиятлар гирдобида бошласа ва уларга суянса ҳеч вақт зиддиятни муваффақиятли еча олмайди. Ўзига ва ўзгаларга кечиримли, ҳақиқий кечиримли бўла олиш – зиддиятлар ечимига қаратилган қадамлардан бири ҳисобланади. Демак, биринчидан, конкрет низо даврида аввалги низоларни янги низога кўшиб бўлмайди, иккинчидан, зиддиятлар тарихини кўзгаб бўлмайди. Олдин ўтган зиддиятларни эслаш йўлидан эмас, балки муаммони аниқлаш йўлидан кетган маъкул.

- Спорт жамоасида низоли вазиятда, унинг келиб чиқишида, умуман унинг ривожидан ким кўпроқ айбдор эканлигига бор кучни бериш мумкин эмас. Умуман низо вазиятда ким ҳақ, ким ноҳақ эканлигини аниқлаш – низони тупикка киритиш усули ҳисобланади. Чунки ҳар бир одамнинг ўз ҳақиқати мавжуд бўлади. Шу боис, зиддиятни ечиш – ким айбдор эканлигини қидириш эмас. Низо ечимини қидириш – зиддиятдаги айбдор инсонни топиш ва уни жазолаш ҳам эмас! Чунки низоларда одатда барча ўзини ноанъанавий тутиши мумкин. Ҳамма ҳам ғазабга кириши, ўзини ҳимоялаш, ёки дағдаға учун кўпол сўзларни ишлатиши мумкин. Ёки агрессия билан дуч келганда инсон фақат ўзини ҳимоя қилиш йўлига ўтиб олиши мумкин. Низоларда айбдор шахс бўлмайди! Низоларда икки қарама-қарши манфаат бўлади холос.

- Спорт жамоасида низоларни бартараф этишда фикр ва эмоцияларни муаммога йўналтириш, вужудга келган муаммо борасида қайғуриш, бутун энергияни муаммо мазмунини белгилашга қаратиш яхши натижалар беради. Ҳар бир сўзларни осуда, босиқ, тинч, ҳурмат ва иззат қилган ҳолда юзага чиқиши, манфаатларда жуда кўп умумий томонлар мавжуддир. Муаммони аниқ белгилаб олиш, ҳар бир низони ечимига жавоб топиш мумкин.

- Спорт жамоасида шахсга эмас, муаммога хужум қилиш- Мусобақада низолар ҳар хил вазиятда содир бўлади. Масалан, югуриш вақтида, икки спортчи бир-бирига урилса, жанжал келиб чиқади атайин қилгандай. Кўп ҳолда зиддиятларнинг ўзаро келишилган ва халқ ичида қабул қилинган тартиблари мавжуд ҳамда уларга кўпчилик риоя қилишга, мавжуд низони янада чуқурлаштирмасликка ҳаракат қилади. Масалан кўчада авария бўлиб, икки машина бир-бирига урилса, дарров ҳайдовчилар ўзаро келишишга ҳаракат қилишади. Бегона одамлар келишув йўлидан боришади ва зиддиятда келишилган мажбуриятларни тўла бажаришга уринади. Низодаги низо шартлари бажарилгандан сўнг, яна ҳар икки томон ўзаро бегоналашиб кетаверади. Зиддият уларни ўзаро муомала қилишга мажбур этади, низо ечимидан сўнг улар ўзини эркин, мажбуриятларсиз хис қилаверади.

Кўриб чиқилган мана шу вазиятда, кўпчилик, ўзининг эмоционал ҳолатини маълум тартибда ушлашга, ўзини контрол, яъни назорат қилишга ҳаракат қилади. Аммо аслида, ҳар қандай зиддият ҳолатида ўз эмоцияларини назорат қилиш – энг тўғри йўл ҳисобланади.

Ф. Ларошфуконинг таъкидлашича, “Одамлар ҳеч қачон мислсиз яхши ёки ҳаддан ташқари ёмон бўлмайдилар”. Уларнинг яхши ва ёмон фазилатларини намоён этувчи вазиятлар бўлади холос. Мана шу вазиятларда одамнинг ўзини тутиши унинг маданийлиги белгиси бўлади.

Спорт жамоасида фаол тинглаш малакаси. Тинглашга тайёрлик - Низо

вазиятининг ўзига хослиги ҳар икки томон учун ҳам ҳис-туйғуларнинг бекиёс даражада ўсганлиги билан характерланади. Инсон эса энг авало ўз ҳис-туйғуларига қулоқ солишга одатланган бўлади. Инсон учун, унинг ички “мени” азизроқ бўлади. Аммо ҳамма ҳам ўз ҳиссиётларини тўғри англайдими? Уларни тўғри “талқин” (расшифровка) қиладими? Бу – муҳим савол. Иккинчидан, низодаги муаммони англаш учун фақат шахснинг фикрлари, эмоциялари, шунингдек мушоҳадалари, яъни фактлар етарли бўладими? Шу боис, низо ечими ҳам иккала томондан фаол тинглаш, ўзгани эшитиш, унинг ўйлари, фикрлари, эмоциялари, шунингдек мушоҳадалари, яъни фактлари қандайлигини билишни талаб этади.

Шундай қилиб, спорт жамоасида зиддиятлар ечимида адолатпарварлик мезонларидан саналган - эътиборни муаммога қарата олиш, муаммода шахсларни айбламаслик, муаммони аниқлаш, муаммо мазмунида фикрни жамлаш, шахсга эмас, муаммога хужум қилиш, ўзгани тинглашга тайёрлик ва фаол тинглаш малакаларини қўллаш, бировнинг ҳис-туйғуларига эътиборли бўлиш, ўз ваъдалари ва амалларига масъулиятли бўлиш каби қоидаларига риоя этиш низо ечимини қидириш ва уни ҳал этишга йўналтирилган талаблардан ҳисобланади. Ана шу талабларга қатъий бўйсунуш муаммода ҳар икки томоннинг азият чекмасдан, ҳафа бўлмасдан, ўз инсоний қадриятларини сақлаган ва ўзга киши нафсониятига тегмаган тарзда чиқиб кетиш, муаммони ҳал этиш имкониятини беради. Низо ечимида ва бўлиб ўтган воқеа таҳлилида умр бўйи бўлиб ўтган низолар ва улар тарихини эмас, балки келажакда қандай қилиб мазкур низолар ва улар тарихисиз яшашни ўрганиш лозим бўлади. Низода ортга, тарихга қараб эмас, балки олдинга, истиқболга қараб яшаш даркор.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Жисмоний ва маънавий етук ёшлар – эзгу мақсадларимизга етишда таянчимиз ва суянчимиздир. Халқ сўзи, 2017 йил 1 июль. -№ 129. – 1, 2, 3, 4 б.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. 5-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 364 с.
3. Андреев В.И. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов. — М., 1995. — 125 с.
4. Леонов Н.Н. Психология конфликтного поведения // Автореф. дис... доктора психол. – Ярославль, 2002. – 44 с.
5. Нарзикулова Д.Х. Педагогик конфликтология: ривожлантириш тенденциялари: Монография. – Т, 2016.
6. Нарзикулова Д.Х. Педагогик конфликтология // Дарслик, – Т, 2020.
7. Тўйчиева Г.У. Ёшлар ва конфликтлар: конфликтлар ечимига ўрганиш. – Т., 2008. – 128,140 б.